

Araştırma Makalesi / Research Article DOI: 10.33207/trkede.770504

VİLDAN SERDAR'IN İKİ ROMANI: *SABAHSIZ GECE İLE AŞK VE GÖÇ*'ÜN ELEŞTİRİSİ

Two Novels by Vildan Serdar: Review of Love and Migration and Night without Morning

Yakup KURT*

ÖZ: Vildan Serdar'ın her iki romanında, 20. yüzyılın ilk yarısında ardı arkası kesilmeyen savaşlarla meydana gelen göçler, açlık, sefalet ve ölümler gibi dramatik olaylar, edebiyatın bakış açısıyla ele alınmıştır. Balkan Savaşı'yla inanılmaz bir değişim ve dönüşüme uğrayan Rumeli coğrafyasında yaşayan Müslüman nüfusun uğradığı toplumsal yıkımın sonuçları ağır olmuş, yıllar süren büyük acılar çekilmiştir. Bu açıdan kapanması oldukça güç travmalara yol açan Balkan Savaşları sadece tarihin değil, edebiyatın da ilgi alanı olmuştur. Bu çerçevede o coğrafyada gelişen yerli Türk edebiyatı da bu konuya aynı ilgiyle eğilmiştir. Yazarın ilk çalışması olan *Sabahsız Gece*'de Batı Trakya Türklerinin savaşlar karşısında metanetli tutumu anlatılırken, onun diğer bir yapıtı olan *Aşk ve Göç*'te ise bir aşk konusunun yanı sıra '93 Harbi ile başlayan savaşlar zincirinin yol açtığı çeşitli güçlüklerin yanı sıra parçalanmış aile bireylerinin hayatta kalma mücadelesi ele alınmıştır. Bu açıdan her iki romanda yakın tarihimizi ilgilendiren konular üzerinde durulmuş, savaşın gölgesinde gelişen dramatik insan sahneleri de bu bağlamda sosyal bir bakış açısıyla yansıtılmıştır. Denilebilir ki bu iki roman, 20. yüzyılda Batı Trakya Türkleri ile Makedonya Türklerinin savaşın ortasında yaşadıkları trajik öyküleriyle örülmüş yakın tarihimizin birer belgeseli niteliğindedir. Bu makalenin amacı; 20. yüzyılın ilk yarısında gelişen tarihî olaylara, Batı Trakya Türk edebiyatının nasıl baktığına ilişkin bir fikir vermektir.

Anahtar Kelimeler: Batı Trakya, Savaş, Göç, Üsküp, Balkanlar, Roman

ABSTRACT: In both novels by Vildan Serdar, dramatic events such as migrations, hunger, poverty and deaths that took place during continuous wars in the first half of the 20th century are analyzed from the perspective of literature. Muslim population living in the Balkans have suffered serious consequences of the social destruction, and the severe consequences of the Balkan War have lasted for years. In this respect, the Balkan Wars, which have caused traumas that are very difficult to heal, have been the area of interest not only for history but also for literature. In this context, the local Turkish literature of Western Thrace focused on this topic for the same reasons. While the resistance of the Turks of Western Thrace in those wars is analyzed in his first work, *Sabahsız Gece* (Night without

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Balkan Araştırmaları Programı, Çanakkale, yakupkurt@yahoo.gr, ORCID: 0000-0002-3133-0833

Geliş Tarihi / Received: 16.07.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 14.10.2020

Yayın Tarihi / Published: 29.01.2021

Morning); in his other work, *Aşk ve Göç* (Love and Migration), in addition to the topic of love, he refers to the chain of difficulties that began after the War of '93 (Turkish-Russian War in 1877), with the migration of millions of people to survive. In this respect, both novels focus on issues concerning our recent history, and dramatic human scenes developing in the shadow of the war are reflected in this context from a social perspective. These two novels can be said to be documentaries of our recent history, woven with the tragic stories of Western Thrace Turks and Macedonian Turks in the first half in the 20th century.

Keywords: Western Thrace, War, Migration, Skopje, Balkans, Novel

Giriş

20. yüzyılın başlarında, umulmadık bir anda başlayan Balkan Savaşları yüzünden meydana gelen kitlesel ölümler ve göçler nedeniyle tarihte az rastlanır yoğunlukta acılar yaşanmıştır. Bu savaşın, içinde barındırdığı katliamlar gibi dehşet verici sahneler yüzünden kitlesel göçler meydana gelmiş, göç şartlarında da dağılan topluluklar ve parçalanmış ailelerin bir kısmı hiçbir zaman bir araya gelememiş, bir kısmı ise ancak uzun yıllar sonra yakınlarına kavuşabilmiştir. Çeşitli nedenlerle göç edemeyip o topraklarda kalmaya devam eden insanların acıları hiç dinmemiş, feryatları her geçen gün artarak devam etmiştir. Türk tarihi açısından, bir bozgun olarak nitelendirilen Balkan Savaşlarının acı bilançosu, yalnız tarihin değil, kaçınılmaz olarak edebiyatın da kara sayfalarında yerini almıştır.

Balkan Savaşlarından sonra bölünüp parçalanmış ve farklı sosyokültürel ve siyasal ortamlarda kendilerini bulan bu coğrafyadaki bir milyonun üzerinde Türkler hakkında Türkiye’de olduğu gibi yurtdışında da epey eser verilmiştir. Türkiye’de çeşitli yapıtlar çerçevesinde ele alınan Balkan Türklerinin yaşamlarına ilişkin, kimlik ve kültürlerini koruma mücadelelerini anlatan elbette kayda değer eserler verilmiştir. Ancak yine de farklı sistemler gibi birçok açıdan bağdaşık olmayan (ayrışık) bu coğrafyada dağınık ve birbirinden kopuk biçimde yaşamaya mahkûm edilen Balkan Türklerinin yüzyıllık yaşam kavgalarını anlatan kendi yazdıklarının da ayrıca bir önemi vardır. Çeşitli güçlükler içerisinde yaşayan Balkanlardaki Türklerle ve değişik tarihî olaylara ilişkin azımsanamayacak sayıda ve nitelikte, yerli Türk yazarlarınca çeşitli çalışmalar meydana getirilmiş, bu çalışmalar arasında edebiyat çevrelerinde ilgi uyandıran şiir, öykü ve roman gibi yapıtlar da ortaya konmuştur.

Son elli yıllık dönemde, artan bir ilgiyle Balkan Türklerini anlatan yerli edebiyat çalışmalarında, ‘93 Harbi’nden sonra ulusçuluk ideolojisinin zirve yaptığı 20. yüzyılda Osmanlı Devleti’ne karşı yapılan çeşitli dönemlerdeki savaşlarda ve siyasi baskılar sonucunda bu coğrafyadaki Türklerin mücadeleleri ve göçleri ele alınır. Balkanların kuzeyinden, güneyinden,

batısından ve doğusundan milyonlarca Türk göç ederken bir o kadarı daha çeşitli güçlükler nedeniyle o topraklarda kalmaya devam etmiştir. Ne var ki Balkanlarda yaşamaya devam eden Türkleri göçe zorlayan şartlar hiçbir zaman değişmemiş, onları “öteki” gören bir zihniyetin zulüm ve baskıları hiç bir zaman son bulmamıştır. Balkanlardan Trakya'ya ve Anadolu'ya aralıksız devam etmiş olan bu göçler sonucunda terk edilen memleketlere duyulan özlem gibi o topraklarda yaşamaya devam eden insanların yaşantıları şiirlerde, öykülerde ve romanlarda hep anlatılagelmiştir.

Sabahsız Gece ile *Aşk ve Göç* adlı romanlarda, yüz küsur yıl başlamış olup çilesi hiç bitmeyen Türklerin yaşam kavgaları ile o coğrafyada dönem dönem silahların dehşetine dayanamayan insanların göç öyküleri ele alınmıştır.

Yunanistan doğumlu olup halen Gümölcine'de yaşamını sürdüren Vildan Serdar'ın yazdığı *Sabahsız Gece* ile *Aşk ve Göç* adlı romanlar, Batı Trakya Türk edebiyatı için son derece önemli ve dikkate değer metinlerdir. Mehmet Hilmi, Mehmet Arif ve Asım Haliloğlu ile başlayan yerli Türk edebiyatı, Rahmi Ali, Mustafa Tahsinoğlu, Tevfik Hüseyinoğlu ve Mücahit Mümin gibi isimlerle hızlı bir yükselişe geçmiştir. Genç diyebileceğimiz yazarlar arasında yetişen Vildan Serdar'ın romancılığı, yerli edebiyatın ileriye dönük atılmış yeni bir adımını yansıtır. Oldukça iyi bir tarih bilgisi ve sosyolojik analizlerle kaleme alınmış bu iki romanda kişisel gözlemler, anılar, tarihî kişilikler ve bizzat olayların canlı tanıklarının anlattıklarından yararlanılarak tarihsel öneminin yanı sıra, sosyolojik etkileri ve sonuçları ağır olan toplumsal olaylar dizisi de titiz bir çalışma ile yansıtılmıştır. Vildan Serdar, yapıtlarını oluştururken önemli tarihî kaynaklardan yararlanmış, folklorik öğelere yer verip elindeki malzemeyi güçlü karakterler çizerek kullanma başarısını göstermiştir. Zaten kendisi de *Sabahsız Gece* romanının sonunda yararlandığı kaynaklardan söz etmeyi, o döneme ilişkin açıklayıcı bilgi vermeyi de ihmal etmemiştir. *Sabahsız Gece*'de geçen savaşlar ve işgaller zincirinin merkezinde bulunan romanın odak figürü (başkişisi) Zeynep'in çevresinde gelişen olaylar, denilebilir ki diğer olayların önüne geçmiştir. Babasını hiç tanımamış olan Zeynep, Yunanistan'ın iç savaş yıllarında kaybettiği eşi Hasan'la birlikte kardeşleri Ahmet'in de akıbetinden haber alamazken, Mehmet'e ancak elli yıl gibi uzun bir aradan sonra kavuşabilmiştir.

Yazarın ikinci romanı olan *Aşk ve Göç*'te Batı Trakya'nın yanı sıra Makedonya'daki Türklerin savaş öncesi yaşamları ve beklenmedik bir anda ilan edilen Balkan Savaşı'nın yol açtığı tarihî bir felaketten bahsedilir. Söz

konusu roman, savaştan kısa bir dönem önce Osmanlı otoritesinin henüz sürmekte olduğu Balkanların güney doğusundaki Gümülcine şehrinde bir paşa kızı olan Dilşah'ın, ailesinden gizli, çok sevdiği Üsküplü Ahmet adında bir subaya varmasıyla başlar. Çok uluslu, çok kültürlü bu coğrafyada düşmanlık duygularının kabarmasıyla bir şeylerin ters gitmeye başladığı hissi kısa sürede yaygın bir korkuya dönüşür.

Yazarın *Aşk ve Göç* adlı romanında, “Doğu Sorunu” (Akçura, H.1336: 17-18) olarak bildiğimiz Türklerin Avrupa’dan sürülmesi tasarısı çerçevesinde 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti’ne karşı giderek yoğunlaşan çeşitli cephelerdeki savaşlar zincirinin, en belirleyici aşaması olan Balkan Savaşlarının Türk nüfusu açısından yarattığı sonuçlar üzerinde durulur. Yazar, Türk tarihinde görülmedik düzeyde bir bozgunun ibaret bu savaşın kimi aşamalarını ele almış, alevlerin her tarafı sardığı o cehennem yerinin ortasında kendi kaderleriyle baş başa, sahipsiz ve korumasız insanların feryatlarını ve acılarını duyumsatmak istemiştir. Kısaca her iki romanda, savaşlardan yola çıkılarak güçler dengesinin hızla değiştiği Balkanlardaki Türkler açısından tarihî boyutunun yanı sıra sosyolojik boyutuna da dikkat çekilmiş, vatan belledikleri topraklardan ayrılmak zorunda kalıp en yakınlarının dahi akıbeti hakkında haber alınmamanın derin acısı ve çaresizliği içindeki insanların kaçış öyküleri anlatılmıştır. Diğer bir deyişle Vildan Serdar, kaleme aldığı bu iki romanla, sanat kaygısından ziyade, geçen yüzyılın ilk yarısında Balkanlarda, tarihin sistematik bir biçimde göz ardı ettiği bu büyük insan kırımının üzerinden “zaman” dediğimiz perdeyi aralayıp tarihî hafızamızı tazelemek istemiştir. Kendisinin de yurttaşı olduğu Yunanistan’ın, çeşitli işgaller ve iç savaşlar dolayısıyla Batı Trakya Türklerinin yurttaşlık bilincine vurgu yaparak sıkı sıkıya bağlı kaldıkları kimliklerini ve diğer kültürel aidiyetlerini yaşatmak amacıyla mücadelelerini anlatmak istemiştir. Vildan Serdar, konu bakımından birbirine yakın olan her iki romanında, tarihin kritik bir dönemine ışık tutarak ağırlıklı olarak Balkan coğrafyasında meydana gelen sosyal sorunlara odaklanmıştır.

1. Sabahsız Gece ile Aşk ve Göç Romanlarının Gerçeklik Yanı

“Edebiyatta gerçeklik” olarak nitelendirdiğimiz olgu; aslında terimin geniş anlamıyla yaşam gerçekliğinin yansıtılmasından başka bir şey değildir. Günlük yaşamın içindeki olayların ve olguların belli bir değişime uğraması, bir değişimden süzülüp geçmesi, onları gerçekdışı kılmaz. Edebî metin gerçekliği yorumlar, dönüştürür ve değiştirerek kendi gerçekliğini oluşturur (Aktaş, 2015: 139; Çıkla, 2002: 115). Kurgusal gerçeklik diye tabir ettiğimiz

edebî metinler, gerçek yaşamla doğrudan değil, dolaylı bir ilişki içinde olan metinlerdir. Yazarın subjektif dünyasını da içine alan bu ilişki edebî bir metin için olmazsa olmazlardandır. Zira gerçeklik üzerine kurgulanan her edebî yapıt aynı zamanda estetik bir kaygı güder. Dolayısıyla edebiyatta gerçeklikten amaç, yaşamın gerçekliği ile sanatın gerçekliğinin ortak bir ifade kazanmasıdır. Edebiyatta gerçeklik, böyle bir ilişkiden beslenir. İncelemeye konu olan gerek *Sabahsız Gece* gerekse *Aşk ve Göç* adlı romanlar böyle bir ilişki üzerine inşa edilmiştir.

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk yarısındaki savaşları ve göçleri konu alan bu iki yapıt, tarihî roman türüne göre yazılmıştır. Buna göre yazar, romanlarda savaşın gölgesinde tanık olunan insanlık trajedisini çeşitli yönleriyle ele almış, eserlerde ağırlıklı olarak insan ögesini öne çıkarmıştır. Tarihsel gerçekler ışığında o dönemin Balkan coğrafyasına bakıldığında, son dönemlerini yaşamakta olan Osmanlı Devleti ile tarih sahnesine çıkmak isteyen, görece yeni devletlerin tarihsel iddiaları bağlamında bölgesel ve bölge dışı ittifaklar sayesinde (Castellan, 1993: 386-387) başlattıkları Balkan Savaşı'nda "ortak düşman" kabul ettikleri Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleştiklerini, ardından da aralarında var olan anlaşmazlıklar nedeniyle birbirlerine karşı savaştıklarını görmekteyiz. Balkan Savaşı'nın, tarihin kaydettiği gibi, tek mağlubu Osmanlı Devleti'nden başkası değildir. Bu mağlubiyetin, sadece askerî açıdan değil, malî ve tabii ki insan kaybı açısından da bilançosu çok ağır olmuştur. Osmanlı Devleti'nin çekilmesinin ardından aradığı istikrara bir türlü kavuşamayan Balkan coğrafyasında I. ve II. dünya savaşlarından başka bölgesel ve iç savaşlar kanlı biçimde sürmüştür. Öyle ki bu savaşlar sırasında ilk hedef olmaktan kurtulamayan genellikle Müslümanlar olmuştur. Vildan Serdar, tarihin acılarıyla dolu bu dönemlerini edebiyatın bakış açısıyla irdelemek istemiştir.

Tarih ile roman arasındaki ayrımı yapmak gerekirse, denilebilir ki tarih kurulmuş dünyayı; romansa, kurgulanan dünyayı (Özcan, 2006: 3) anlatır. Bu yaklaşım çerçevesinde edebî gerçeklik açısından her iki eserin genel yapısı içinde yazar, kendi kurmaca dünyasını oluştururken kurulmuş dünyadan da epey yararlanmış. Tarihle ilintili olay ve olgulara olabildiğince bağlı kalmış, Balkan Savaşı ile Batı Trakya'nın işgal ve iç savaş dönemlerini yaşamış Türk nüfusunun çeşitli açmazlarını ele almıştır. Yakın tarihimizin savaşlarından olan Balkan Savaşlarından yola çıkan Serdar, yapıtlarının merkezine insan ögesini yerleştirmiştir. Kendisi Batı Trakyalı olması dolayısıyla romanlarında yer alan kimi kahramanların başından geçen olayları dinlemiş, tarihî kaynakları incelemiş ve tabii ki kendi

kurgusal kabiliyetini kullanarak yapıtlarını edebî yönüyle zenginleştirmiştir. O nedenle bu iki yapıt bir fantezi ürünü olarak düşünülmemelidir. Tarihî gerçeklik ya da romana uygun bir tanımlamayla, tarihî olayların sosyolojik boyutuna vurgu yapan kurgusal bir gerçeklik üzerine inşa edilmiş yapıtlardır. Romanlara konu olan hikâyeler, roman sanatına ve tekniğine uyarlanmış gerçek yaşamdan alınmış hikâyelerdir. Eserlerin yazılış tarihleri itibarıyla ele alınan dönemlerde, anakronik bir sıralama takip edilse de tarihî olaylar birbirini tamamlar niteliktedir. 2016 yılında yayınlanan *Aşk ve Göç* adlı roman, konusunu 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişen tarihî olaylar içerisinde Balkan Savaşı'nın neden olduğu çeşitli saldırılar, katliamlar ve göçler esas alınarak düzenlenmiştir.

Yazarın 2013'te yazdığı *Sabahsız Gece* romanının çıkış noktasını ise Balkan Savaşları ile başlayan ve 20. yüzyılın ortalarına dek süren istikrarsız dönemlerdeki Batı Trakya Türklerinin çeşitli ıstırapları oluşturur. Yazarın kullandığı bilgiler resmî tarihle örtüşen bilgilerdir. Vildan Serdar, gerek *Sabahsız Gece* gerekse *Aşk ve Göç* adlı romanlarında, tarihin yeterince kavrayamadığı, olayların insan boyutunu çeşitli yönleriyle algılayıp yansıtamadığı bir felaketin iç yüzünü edebiyatın kendine özgü algı yöntemleri ve değer ölçütleriyle yansıtmak istemiştir. Kısaca Serdar'ın romanlarında, Müslüman nüfusun çok yoğun olduğu Balkan coğrafyasının Osmanlı hâkimiyetinden çıkma süreciyle tarihin bu hızlı dönüşümünün insan unsuru üzerinde yarattığı çeşitli ekonomik, sosyolojik ve psikolojik sonuçlar ele alınır.

2.1. Sabahsız Gece Romanında Gerçeklik

Sabahsız Gece romanının odak figürü Zeynep, eserin yazıldığı tarihte hayatta olup başından geçen olayları bir bir yazara anlatmıştır. Dolayısıyla edebî yapıtın çıkış noktasını gerçek bir hikâyeye oluşturur. Romanın başkahramanı Zeynep'in yaşamı, yapıtın kurgusal dünyasında yeniden şekillenerek ete kemiğe bürünmesiyle yeni bir boyut kazanır. Zeynep'in anlattıkları, yapıta nesnellik kazandıran gerçek olgulardır. Ancak bu, edebî bir yapıt için tek başına yeterli değildir. Zira Zeynep'in yaşadığı uzun zaman sürecinde anlattıklarının yanı sıra anlatamadığı hayalleri, umutları, duyguları, sevinçleri ve acıları gibi psikolojik dünyasına sirayet etmiş yaşantılarının yapıta aktarımı, nesnel gerçeklik bağlamında olası değildir. İşte bundan sonrasını yapıtın kurgusal yönü dediğimiz olgular devreye girerek tamamlar. Özetle, kurgusal gerçeklikten kastımız, yazarın, dış dünyaya ilişkin çeşitli olay ve olgulardan etkilenecek kendisine esin kaynağı

olan malzemeye, subjektif dünyasına ait yeni imgeler, duyguya dayalı çeşitli değerler katarak yapıtının bir bütün olarak oluşması sürecidir.

Bu açıdan *Sabahsız Gece* romanının yapısı, kimi durumlarda yer verilen olayların kuru haber niteliğinde olması nedeniyle estetik kaygıdan uzaklaşıldığı izlenimini verse de eserin geneline bakıldığında, gerçekliğe uygun olay ve olgularla örüldüğü, romancının kişisel yorumu ve ürettiği imgelerle ona edebî bir değer kattığı görülür. Romanın gerçeklik yönünü oluşturan öğeler, eserin bütünü içinde varlığını hissettirir. Romanda adı geçen savaşlar ve işgaller tarihsel bir realitedir. Balkan Savaşları, ardından I. ve II. Dünya savaşlarıyla köklü bir değişim geçiren Batı Trakya'da toplumsal düzen bozulmuş, insanlar uzun yıllar açlık, sefalet ve ölümlerle karşı karşıya gelmiştir. Romanın başkahramanı Zeynep, yaşanmış bir hikâyeyi temsil eder. Daha küçük yaşta yaşamın kendisine yüklediği ağır sorumluluğu taşımak zorunda kalan roman başkahramanının gerçek adı elbette Zeynep değildir. Zeynep temsili bir addır. Hayatında hiç tanımadığı babasını durmadan annesine sormaktadır. Annesi, Zeynep'in babası yerine, dedesinden söz eder:

“Deden tam yedi kere asker urbası giydi vatanımızı savunmak için... Yemen'e savaşa gitmek için yola çıktıklarında 'Edirne düşüyor' haberi gelmiş, geri dönmüşler. Edirne'de, altı ay çekmedikleri çile kalmamış. Her yer Mehmetçiklerin cesetleriyle kaplıymış. Ne gömecek yer varmış, ne de zaman! Onların üzerinde yürümüşler günlerce... Yine de evine dönmek nasib oldu. Ama buban...” (Serdar, 2013: 14).

Oysa Zeynep dedesinden çok babasını merak edip durur. Annesi Hatça ise kızının ısrarlı sorularına, kocasının, Bulgarların işkencesi altında öldüğünü anlatıp onu ruhen yaralamak istemez. Kızı biraz daha büyüyünce, başından geçen o acı hikâyeyi anlatmayı daha uygun bulur. Hatça, hayatında tek tesellisi olan kızını dizlerine oturtup sarı saçlarını tararken onun kaderinin kendisinininkine benzememesi için dua eder. Başından geçenleri, eşinin o acıklı ölümünü, elbette zamanı gelince kızına anlatacaktır.

Bir cuma günü, bütün Batı Trakya'da camilerin Bulgarlar tarafından kapalı tutulduğu, minarelerde çanların asılı olduğu bir gün, müezzinin güzel sesinden öğle ezanının okunduğu duyulur. Herkes bir şaşkınlık içindedir. Ama aynı zamanda bütün köy halkı bu olağanüstü olayın cazibesine kapılıp ezanı dinler. Köyün erkekleri abdest alıp camiye koşarlar:

“Gayet iyi giyimli Türkçeyi çok güzel konuşan, kibar, her halleriyle insana güven veren iki kişi gelmiş camimize. Biri imam, diğeri müezzin makamına geçerek cemaate Cuma namazını kıldırılmışlar. Sizlere Osmanlı halkının selamını getirdik! İstanbul'dan geliyoruz! Sizleri hiçbir zaman unutmadık, unutmayacağız

da! Siz bizim soyumuz, bizim kanımız, bizim canımızsınız! Bulgarların yaptıkları o amansız zulümleri biliyoruz, içimiz kan ağlıyor...

Haydi! Katılın bize! Eğer Türk kanı taşıyorsanız, bu topraklarda özgürce yaşamak istiyorsanız, kadınlarımızın, kızlarımızın ırzını çiğnetmek istemiyorsanız bizimle birlik olacaksınız! Ancak o zaman çocuklarımız Bulgar ismi almaktan, camileriniz yıkılmaktan, dirsekleriniz mühürlenmekten kurtulabilir!" (Serdar, 2013: 15).

Bulgarların bu korkunç hilesine aldanan cemaat, dinine, kültürüne ve yurtseverliğine olan bağlılığını ağır acılar çekerek öder. Camiye gidenler işkenceden geçirilerek hapsedilir. Herkes gibi Zeynep'in babası Emin de cezaevinin ağır koşulları içerisinde günlerce süren işkence altında ölür.

Yazar, o döneme ilişkin toplumun ortak bilinci hâline gelmiş olan acının her türlüüne yol açan olayları, kendi iç dünyasında hayal ve duygu unsurlarıyla yeniden düzenlemiştir. Osmanlı hâkimiyetinden çıkan Batı Trakya'nın çeşitli işgaller yüzünden el değiştirmesi sonucunda yaşanan zorlu süreçler halkı oldukça bezdirmiştir. Balkan Savaşları sonunda Bulgar yönetimine geçen Batı Trakya, ardından Yunanistan'a bırakılmışsa da II. Dünya Savaşı sırasında bölge yine Bulgar işgaline geçmiş, Bulgar işgali bitti, derken iç savaşla devam eden bu istikrarsızlık döneminde halka adeta kan kusturulmuştur. Batı Trakya'nın bu çalkantılı dönemini romanına nakleden yazar, Yunanistan'ın iç savaş yıllarında "Kemal Kaptan"¹ lakabıyla Halk Ordusu saflarında savaşan Mihri Belli'nin de adından (Kemal Kaptan) sık sık söz etmektedir. "Kemal Kaptan", güzel Türkçesi, boyu endamıyla birçoğunun sempatisini kazanmıştır. Öyle ki birçok kişi onu Mustafa Kemal bile sanmıştır:

"Sakin bu adam 'Gazi Mustafa Kemal' olmasın? diye şimşekler çaktı Hasan'ın beyninde. Ama bu mümkün müydü? Hem o olsa bile burada, bu topraklarda ne işi vardı?" (Serdar, 2013: 274).

"Kemal Kaptan" hayalî değil, konumu ve kimliğiyle tarihî bir figürdür. Tarihî olaylardan yola çıkılarak ikinci derecedeki figürlerle romandaki yerini

¹ "Kemal Kaptan"ın asıl adı Mihri Belli olup aslen Silivrilidir. Amerika'da öğrenim görmüş olup Yunan Halk Ordusuna gönüllü olarak katılmıştır. (Serdar, 2013, 266); "Kemal Kaptan" lakabıyla Yunan iç savaşına katılan Mihri Belli Batı Trakya Türklerince olduğu kadar onun çağdaşları yerli Yunanlarca da tanınmakta, 2007 yılında Yunanistan'da gerçekleşen yerel bir televizyon programına katılmış olan Belli yazılı basına da o dönemdeki anılarıyla ilgili açıklamalar yapmıştır. (TA NEA Gazetesi, 17.04.2007); Yunanistan'ın iç savaş döneminde Batı Trakya bölgesinde ciddi bir nüfuza sahip olan "Kemal Kaptan"ın, bölgede Türkçe eğitimden sorumlu olarak Balıca köyünde okul kurduğu, yeni harflerle Türkçe eğitim yapılması için imam ve öğretmenlere kurslar düzenlediği ve Türkçe kitap dağıttığı bilinmektedir (Abdurrahman, 2019, 35).

almıştır. Yunanların kurduğu “Halk Ordusu”na sempati duyup katılmış, kendisi, duyulan minnet nedeniyle bin kişilik bir gücün başına getirilmiştir. Öyle ki Türkiye’den gelmiş olması dolayısıyla Batı Trakya bölgesinde etkili olacağı düşünülmüştür. Nitekim kendisi, “cumhuriyet”in (komünist rejim) kurulmasıyla herkesin mutlu olacağını, bu nedenle halkı devlet ordusuna karşı “Halk Ordusu”na katılmaya davet etmiş, kimi zaman şiddet kullanmaktan da çekinmemiştir. “Kemal Kaptan”la ilgili bu tarihî gerçeklik, yazarın nesnel verileri yorumlama ve değerlendirme ve tabii ki kendi subjektif yargısı ölçüsünde romana yansıtılmıştır.

2.2. *Aşk ve Göç Romanında Gerçeklik*

Sabahsız Gece romanında olduğu gibi *Aşk ve Göç*’te de tarihî olaylar ve bu olaylara bağlı toplumsal hadiseler, ağırlıklı olarak romanın genel dokusunu oluşturur. Buna göre yazar, tarihî olaylardan hareketle o dönemdeki Balkanların genel panoramasını çizerken aynı coğrafyanın tarihsel bir dönüşümden geçmesiyle bir dönemin kapanması sürecinde yaşanan acıları, kafasındaki malzemeye yoğurmuş, duygu değeri yüksek olan çarpıcı imgeler çizmiş, roman kahramanlarının iç dünyalarına yer vererek yapıtını düzenlemiştir. Roman, Türk tarihinin önemli bir dönüm noktası olan Balkan Savaşı’nın toplumsal yapıya neden olduğu yıkımı konu edinir. ‘93 Harbi’nden başlayarak Balkanlarda yaşayan Türk nüfusunun yapısında gözlemlenen çözülme Balkan Savaşları ile birlikte büyük bir felakete dönüşür. Yazar, romanda ordu birliklerine kadar nüfuz eden siyasetin neden olduğu “Balkan Bozgunu”nun tarihsel ve toplumsal sonuçlarını irdelemektedir.

Adından da anlaşıldığı gibi, oldukça romantik bir tarzda, bir aşk hikâyesiyle başlayan romanın olay örgüsü kısa sürede romantik yapıdan çıkarak dramatik bir atmosfere bürünür. Uğruna, ailesinin hışmını dahi göze alacak kadar duygularının gücüne yenik düşen romanın başkahramanı Dilşah evinden kaçıp çok sevdiği Ahmet’le kurmaya karar verdiği yeni yaşamına adım atar. Dilşah, yolculuk süresince kaderini birleştirdiği genç adamın memleketindeki gelecek yaşamını, hayallerinin en güzel renkleriyle nakşeder. Üsküp’teki karşılama onu hayli mutlu eder. Ne var ki Dilşah’ın Gümülcine’den Üsküp’e uzanan ve hayalini kurduğu pembe dünyası yavaş yavaş kararmaya, düşleri yıkılmaya başlar. Eşi zaman kaybetmeksizin görevi başına dönünce Dilşah evde yalnız kalır. Ondan sonra her geçen gün şiddeti artan çileli bir dönem başlar:

“Hayat bir kaşık bal çalmıştı ya Dilşah’ın dudaklarına, gerisi küpler dolusu zehirdi. Günün ilk ışıklarıyla beraber yollara düşecekti Ahmet.

Hüzün yumakları oturmuştu yüreklere. Ağır ağır atına bindi Ahmet. Tüm aile fertleri hazırdu uğurlamak için, henüz dünya evine giren çiçeği burnunda güveyi.” (Serdar, 2016: 56).

1908’de Meşrutiyet ilan edilir. Bu olay siyasette olduğu gibi orduda da ikiliğe neden olur. Karşıt görüşler, ordu birliklerinde kendini gösterir. Ahmet bu siyasî kutuplaşmanın tarafı olmakla suçlanıp ordudan uzaklaştırılır. Balkanlarda huzur, yerini tedirginliğe ve korkuya bırakmaya başlamıştır. O sıralarda Sultan Mehmet Reşat’ın Üsküp’e gideceği haberi, Müslümanlar arasında büyük bir sevinç ve heyecan yaratır. Ancak padişahın Üsküp ziyareti de Balkanların kötü gidişatını durdurmaya yetmez. Osmanlı’ya karşı güç birliği yapan Balkan ulusları savaş ilan edince Ahmet bu kez gönüllü olarak orduya katılmaya karar verir.

Yazar, cephedeki çarpışmalara değinirken Türk ordusunun disiplinsizlik yüzünden dağılışıını ele alır. Savaşa gönüllü katılan Ahmet, Türk ordusunun içler acısı durumunu görünce evine gider ve yaşadığı düş kırıklığını babasıyla paylaşır. Ahmet’in, “*Biz bittik baba...*” (Serdar, 2016: 148) ifadesi, saflarında yer aldığı ordunun gerçek yüzünü ortaya koyar. Bu onur kırıcı mağlubiyete yüz yüze tanık olup sonuçlarının sivil halk için de ağır olacağını öngören Ahmet, ailesini bir an önce Üsküp’ü terk etmesi için uymayı ihmal etmez. Öte yandan ordunun çözülüşü sivil halkın da moralini bozmaya başlamıştır. Roman, savaşın yarattığı korku, ordunun dağılması nedeniyle cephe gerisindeki insanların canlarını kurtarmak için kaçışlarını ele alır. Savaş tehlikesini önceden sezip evini barkını satan Türkler Makedonya’dan çoktan ayrılmaya başlamıştır. Balkanlardaki savaş ortamı, eşkıya takımının ve komitacıların da iştahını kabartır. Bu durum ise Türkleri iyiden iyiye tedirgin etmeye, onların huzurunu kaçırmaya başlamıştır. Türklerin yaşadığı kasaba ve köylerden her geçen gün saldırı, yağma ve cinayet haberleri artarak gelmeye devam eder. Kalkandelen’de yaşayan Hıdır Ağa’nın çiftliğinin basıldığı haberi duyulur. Çiftliğin kâhyası ve uşakları üzerinden, devam edecek olan zulme ilişkin mesaj verilir:

“Kâhyayı eşek sudan gelene kadar dövdükten sonra dış avludaki meşeye bağlayarak ağzını sımsıkı kapattılar. Ahırdaki mandaların bacaklarını kesip günahsız hayvancağızları göz göre göre ölüme terk ettiler. Uşakları urganlarla ayaklarından ağaçlara astılar. Kâhya’ya, ‘Ağa üç gün içinde üç bin altın hazır etmezse, bütün çiftliği yakarız, oğullarını da kaçırmız!’ diyerek gözdağı verdiler.” (Serdar, 2016: 96).

Eşkıyanın ve komitacıların bu tür eylem haberleri, bölgenin her tarafına yayılmıştır. Artık bu saatten sonra evini, malını, mülkünü kimse satamaz olmuştu. Osman Ağa’nın komşuları, yolda temel ihtiyaçlarını karşılamak için

yiyecek türü bir şeyler alıp yola düşerler. Mahallenin boşaldığını gören Osman Ağa'nın da başka seçeneği yoktur. Artık ev, bahçe, tarla kimsenin umurunda değildir. Osman Ağa, herkes gibi o da kararını vermiştir. Gelini Dilşah'a seslenerek:

“Kalk kızım. Vakit, durma vakti değildir. Ağlama vakti hele, hiç değildir! Sırplar Üsküp'ümüze saldırmadan, uzaklaşmalıyız buralardan.

Sen ne söylersin, baba! Nasıl gideriz, nereye gideriz? Evlatlarımızın haberi olmadan...

Onlar çoktan yola çıkmışlardır bile. Hıdır ağa akıllı adamdır.” (Serdar, 2016: 151).

Oysa Dilşah'ın, iki kızını gelin verdiği Kalkandelen'de olanlardan hiç haberi yoktur. Zole başındaki komitacılar, Hıdır Ağa'nın çiftliğini basıp üç bin altınını aldıktan sonra tekrar geri gelirler. Her tarafa dehşet saçan eşkıya isteklerini bir bir sıralar:

“Madem kadın yok, bin altın daha vereceksin! Haydi hemen şimdi!

Ama, hepsini verdim ki!

Verdin demek, verdin ha! Bağlayın şu genç Türkleri direklere! Burunlarını; kulaklarını keselim, gözlerini oyalım oğullarının da görsün bakalım! Mal mı kıymetli can mı! Haydi, jandarmaya haber ver, ne durursun?” (Serdar, 2016: 101).

Ağır işkence altındaki Hıdır Ağanın iki oğlu Yakup ile Yusuf'a vurulan her kırbaç ağanın son altınlarını da vermesine neden olur. Artık herkes gibi Hıdır Ağa da burayı terk edecektir. Malını satılığa çıkarır, ancak kimse ilgilenmez. Hiç olmazsa elinde bir miktar parası olsun ister. Ne olur ne olmaz, ne zaman ve nereye varacağı belli olmayan bu uzun yolculuğa parasız çıkmak istemez. Ne var ki gece Sırp komitacılar evi basarlar. Hıdır Ağa'yı iki oğluyla birlikte öldürdükten sonra gelinlerini kaçıırırlar.

Alıntıladığımız bu kısa örnekler bizi, romanın yaşanmış, gerçek olaylar üzerinde kurgulandığı sonucuna götürür. Balkanlarda yaşayan Türkler açısından 20. yüzyılın başındaki Balkan faciasıyla ilgili çeşitli kaynaklar, zaten bunun aksini savunmaz. Vildan Serdar romanlarını yazarken böylesine tartışmasız tarihî gerçekleri malzeme olarak kullanıp onları bozan ve dönüştüren bir kurmaca anlayışıyla yapıtlarını inşa etmiştir. Kimi olayların ayrıntılarına inildiğinde, abartılara kaçan betimlemeler olmakla birlikte, bunlar romanın gerçeklik niteliğini ortadan kaldırmaz.

3. Romanlarda Dinî-Siyasi Öğeler

Hem *Sabahsız Gece* hem *Aşk ve Göç* adlı romanlarda dinî-ideolojik öğeler ele alınırken, ilk bakışta o dönem Müslüman nüfusun sosyokültürel yapısına uygun dinsel çizgiye dayalı gerçek koşullardan ve olgulardan esinlenilerek bir öyküleme anlayışı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla tarihsel

gerçekler bağlamında Balkan uluslarında etnik ve dinsel bağnazlığın zirve yaptığı bir dönemde kimi Müslüman toplulukların din değiştirmeye zorlanmaları gibi eylemler nedeniyle dinî anlayışa dayalı bir duyarlılığın edebî metne yansıtılması kadar doğal bir şey olamaz. Ne var ki romanların tamamı üzerinde oldukça etkili olan dinsel çizgiye dayalı bir üslubun benimsenmiş olması, nesnel olay ve olguların yansıtılma isteğinin yanı sıra yazarın kendi inanç dünyasıyla da ilintili olduğunu düşünmek gerekir. O nedenle, her ne kadar o dönemin sosyokültürel ortamını yansıtmak gibi bir düşünce güdülse de bu durumu aşan bir anlayışın yapıtların genel yapısı üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu bağlamda 20. yüzyılın ilk yıllarında İslam birliğini esas alan bir Osmanlılık ideolojisiyle Türkçülük ideolojisinin kıyasıya rekabete sahne olduğu bir dönemdeki gerçekler üzerinden gelişen olaylar çerçevesinde İslâmî bir bakış açısına yer verilmesi gibi seçici davranılması, yazarın olaylara ideolojik bakışının da bir tezahürü olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Vildan Serdar, dönemin Balkan coğrafyasında Osmanlı devlet yönetiminde derinleşen siyasi kutuplaşmayı örnekler vererek yansıtırken aynı zamanda kendi ideolojik bakışını da belirgin biçimde hissettirmiştir. Her iki romanda dinî-İslami motiflere çokça yer veren yazar, bu anlayışını dinî-ideolojik öğeler ve örneklerle desteklemiştir. Özellikle *Aşk ve Göç* romanında padişah II. Abdülhamit yüceltilirken İttihat ve Terakki, yenilgilerin ve başarısızlıkların sorumlusu olarak gösterilir; Enver Paşa ise masum insan katleden komitacıları serbest bırakmakla devletine zararlı kişi tiplmesiyle tanıtılır. Genel olarak yazarın, o dönemin Balkan coğrafyasının geleneksel yapısını yansıtmakla birlikte dinî vurguya abartılı biçimde yer verip bu durumu Osmanlılık ideolojisiyle özdeşleştirmesi, kendi dünya görüşü ve yaşam felsefesinin de bir yansıması olarak görülebilir. Yazar, dinine, padişahına, ordusuna bağlı tiplmesiyle Ahmet'i çizerken onun gözündeki İttihatçı subaylara, II. Abdülhamit'e başkaldırmak için fırsat kollayarak, "*Osmanlı ordusunu elma kurdu gibi içten içe kemirmek*" (Serdar, 2016:71) suçlamasını yöneltmektedir. Oysa ona göre, "*Abdülhamit bu karmaşada hala devletimizi ayakta tutuyorsa bu onun dahiyâne zekâsı ve Allah'ın yardımı*" (Serdar, 2016: 71) sayesinde.

Osmanlı Devleti'nin iç siyasetinde rekabetin yükseldiği o çalkantılı dönemde Meşrutiyet ilan edilir ve bir süre sonra tahta Mehmet Reşat geçer. Balkanlarda siyasi istikrarsızlığın sürdüğü bir dönemde padişah Sultan Mehmet Reşat'ın Üsküp'e gideceği haberi yayılır. Bu haber, Türkler arasında büyük sevince neden olur. Ahmet'le eşi Dilşah arasında geçen

diyalogda bu sevinç ve mutluluk ifade edilir. Ancak bu heyecan verici olay karşısında II. Abdülhamit'in tahttan indirilip Selanik'te Allatini Köşkü'nde hapsedilmesi de bir o kadar üzüntü verici olduğu vurgusu yapılır:

“Keşke Abdülhamit Han hazretleri de gelebilseydi. Tahttan indirdikten sonra İttihatçılar ona ne yaptılar? Selanik'te bir Yahudi'ye ait olan Allatini köşküne hapsettiler.” (Serdar, 2016: 86).

İttihat ve Terakki'ye karşıtlığı nedeniyle ordudan uzaklaştırılan Ahmet eşi Dilşah'la bu duruma sitem ederken yazar, Sultan Mehmet Reşat'ın Selanik üzerinden Üsküp'e gidişini, Cuma namazını kaldırılışını, hutbeyi okurken Müslümanlara seslenişinin yarattığı manevi ortamı şu sözlerle yansıtır:

“Birlik olunuz eyyy Allah'ın kulları!” derken sanki halife değil, Allah'ın Elçisi konuşuyordu.

‘Sakin benden sonra birbirinizin boynunu vurmayın!’ diyen veda tepesindeki Resulallah'ın ta kendisi miydi yoksa?

O anda, o manevi gücün önünde hangi ordu durabilirdi? Balkan devletlerinin birleşmiş kuvvetlerinin en üstün silahları bu inanç çemberini yarabilir miydi?” (Serdar, 2016: 88).

Yazar, Osmanlılık ideolojisine yakınlığı nedeniyle ordudan atılan Ahmet'in affedilmesi için padişaha verilmek üzere yazdığı ancak o an duyduğu heyecan yüzünden veremediği mektupla ilgili duygularını şu sözlerle ifade eder:

“Önemi yok artık. Şu fâni âlemdede gözlerim İslam birliğine, bedenim cihan padişahının ardında huzura durmaya şahit oldu ya, dünyada daha ne isterim.” (Serdar, 2016: 89).

Ahmet, bu sözleriyle padişaha olan bağlılığını, İslam birliğine beslediği sarsılmaz inancına vurgu yapılarak örnek kişiliğiyle idealize edilmiştir. Oysa aynı süreç içerisinde Türk ulusçuluğunun doğuşunun gerçekleştiği bir dönemin simge ismi Ömer Seyfettin'den çok kısa söz edilip Türkçülük hareketine hiç değinilmemiş olması, yazarın ideolojik bakışıyla ilgili olduğu kanaatimizi pekiştirmektedir. Ömer Seyfettin, mevzide bir subay olarak tanıtılırken kimi erlerin Pomakça konuşup Türkçe bilmemesinden yakını (Serdar, 2016: 142). Romanda Ömer Seyfettin'in temsil ettiği değerler adına, belki de altı çizilmesi gereken tek örnek budur. Ne var ki yazar, bu konu üzerinde durmamayı tercih etmiştir. Romanda “Türk”, “Avar Türkü”, “Türk köyleri” gibi Türk kimliğini çağrıştıran sözcükler kullanılmışsa da bu sözcükler Türklüğe vurgu yapan bir ulusçuluk bilinciyle kullanılmamış, daha çok İslam kimliğini öne çıkarmak için kullanılmıştır.

Yazarın diğer romanı *Sabahsız Gece*'de ideolojik unsurlar belirgin biçimde yer almamakla birlikte İslam inancını öne çıkaran bir üslup eserin bütününe hâkimdir. Kendi dinî çizgisini esere yansıttığını gördüğümüz yazar aynı zamanda işlediği sosyal çevrenin kültürel yapısına uygun tevekküle dayalı bir anlatı türü benimsemiştir. O dönem çeşitli nedenlerle geleneksel bir toplum yapısına sahip olan Batı Trakya'nın din konusunda maruz kaldığı şiddet yüzünden aşırı duyarlı davranması ve ona göre dine dayalı savunma mekanizmaları geliştirmiş olması, o günün şartlarının bir gereği olarak görmek gerekir. Zira ona büsbütün yabancı olan siyasal yönetimin baskısı ve zulmü altında olduğu bir dönemde Türk toplumunun tek dayanağı Allah'a inanmak ve ondan güç istemek olmuştur.

Öte yandan Yunanistan'ın bir iç kavgası olarak bilinen ve sadece Batı Trakya ile sınırlı olmayan rejimi değiştirme konusu, romanda önemli yer tutmaktadır. Alman ve Bulgar işgalinden sonra Yunanistan'da hüküm süren iç savaş, keskin çizgilere sahip ideolojik bir savaştır. Bu savaş, etkisini Batı Trakya Türkleri üzerinde de fazlasıyla hissettirmiştir. Özellikle "Kaptan Kemal"ın Batı Trakya'ya gelmesi ve önemli yetkilerle donatılması, Türkler arasında belli sayıda taraftar kazanmasına yol açmıştır. Tabii "Kaptan Kemal"ın birçok kez şiddet yoluyla taraftar toplama yoluna başvurduğu da belirtilmelidir. Batı Trakya bölgesinde iç savaş yıllarında Türkçenin, günlük yaşam içerisinde önemli bir yeri olduğunu, çeşitli sloganlar ve şarkılar söylenerek kullanıldığını görmekteyiz. Türklerle Yunanlılar arasında hiçbir ayırım yapılmayacağını (Serdar, 2013: 250), herkesin eşit ve mutlu yaşayacağını vadedildiği Rodop dağları, Türkçe şarkılar söylenerek Halk Ordusu taraftarlarınca mekân tutulmuştur:

"Rodop dağı, Rodop dağı ormandır solu sağı
Cumhuriyet çeşmesi, andartlar yatağı" (Serdar, 2013: 266).

"Andart", Yunancada çete, gerilla anlamına gelir. O acılı dönem, Batı Trakyalıların hafızasına "andartlık" biçiminde kazınmıştır. O dönem, romana da yansıtıldığı gibi genel olarak, olumsuz imgelerle anılır. İki ateş arasında kalan halk ne birine ne diğerine yaranmaktadır. Taraflardan her biri kendi yasasını uygulamıştır. İşkenceler ve genel olarak iç savaşın doğurduğu şiddet nedeniyle çeşitli yaptırımlar, caydırıcı önlemler en katı biçimiyle uygulanmıştır.

4. Romanların Tarihsel Arka Planı

4.1. Aşk ve Göç:

Tarihte klasik tanımıyla bildiğimiz "Doğu Sorunu", Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarında egemenliğinin sona erdirilmesini amaçlayan

süreç olarak karşımıza çıkar. Oysa “Doğu Sorunu”, dar anlamının aksine, medeniyet temelli bir “Doğu-Batı” çatışması (Marriott, 1940: 1), hatta kimilerine göre söz konusu projenin önemli bir aşaması olarak bilinen Balkan Savaşı'nın, aynı zamanda hilalin haçla olan savaşı (Taştan, 2012: 13) gibi dinsel boyut da olmak üzere çok boyutlu, farklı değerlendirmeler içeren (Yavuz, 2013: 160) ve arkasında güçlü siyasî aktörleri olan bir projedir. Balkan coğrafyası, Büyük Devletlerin uzun vadeli stratejik çıkarları açısından önemini her zaman gündemde tutmuştur. Bunun da ayrıca altının çizilmesi gerekir.

19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nin parçalanıp Büyük Devletler tarafından paylaşılması düşüncesi, genel olarak tarih otoritelerince kabul gören bir tezdur. Ancak Osmanlı Devleti'nin “Hasta Adam” olarak muamele görmeye başlaması karşısında Büyük devletlerin yanı sıra Balkanlardaki irili ufaklı devletlerin de iştahının kabarmaya başlamasıyla ek bir dizi dinamikler devreye girmiştir. Bu değişik dinamikler arasında “ulus” ve “din” faktörünü besleyen derin bir alan mevcuttur. Balkanlarda birbirini tamamlayan ulus ve din faktörü, hızlı biçimde gelişerek ortak bir bilince bürünmüş; bu anlamda 20. yüzyılın başlarından itibaren Balkanlarda “Müslüman” kimlik, ister “Osmanlı”, ister “Türk” denilsin, kilise ve devlet nezdinde “öteki” kimlik olarak konumlanmaya başlamıştır. “Öteki” kimliğin varlığı, Balkan ulusları arasında birleştirici bir işlev görmüştür. Balkan coğrafyası Hıristiyanlıkla özdeşleştirilip “Kanonik toprak” yani coğrafya ve din özdeşleşmesi algısıyla kendi dinlerinden olmayan dinsel unsurlar, o coğrafyaya ait olmadıkları gibi kendi varlıkları açısından da bir tehdit olarak görülmüş; o yüzden farklı dinlere mensup unsurlar, sistemli bir asimilasyona ya da göçe tabi tutulmuştur (Taştan, 2012: 5). Bu durum, aynı zamanda Büyük devletlerin çıkarları açısından da önem kazanmış, aralarında büyük rekabete yol açmış, bu bölgeye müdahale gerekçelerini de her zaman gündemde tutmuştur. 1830'da Yunanistan'ın kurulması, daha sonra '93 Harbi' olarak bildiğimiz 1877 Osmanlı-Rus savaşıyla Çatalca'ya kadar gelmiş olan Ruslar sayesinde büyük Bulgaristan'ın ortaya çıkması, bunun en çarpıcı örneklerindedir. Büyük devletlerin rolü sayesinde Balkanlarda Osmanlı Devleti'ne karşı ulusçuluk hareketlerinin potansiyel gücü, “Doğu Sorunu” ile başlayan süreç içerisinde gelişmiştir. “Doğu Sorunu” ve Balkanlardaki Türk varlığıyla ilgili olarak çeşitli tezler, çeşitli analizler yapılmıştır. Biz bu analizlere, derinlemesine girmeden söz konusu tarihsel olguyu elimizdeki edebi metnin dayandığı veriler çerçevesinde özetlemeye çalışacağız.

Aşk ve Göç romanı, Osmanlı-Rus savaşının yarattığı ağır sonuçlarla başlayan Balkanlardaki Türkler için ölümlü bir döneme tanıklık eder. Korku ve göçler zinciri üzerine kurgulanan romanda, ilkin Kafkasya'dan Silistre'ye, '93 Harbi'nin neden olduğu kitlesel göç ortamında Silistre'den Üsküp'e gelip yerleşen bir aile odak alınarak Müslüman nüfusun hedef alındığı bir dönemin karanlık sayfalarına temas edilmiştir. Bu açıdan romanın tarihsel arka planı, yukarıda tanımlamaya çalıştığımız "Doğu Sorunu" bağlamında Balkanlarda dinin ve ulus bilincinin gereği olarak artarak yükselen bir nefretle "öteki" olan Müslüman kimlikten kurtulma tasarımı şeklinde tanımlanabilir. Balkan coğrafyasına ait olmayan bir dini temsil eden Türklerin Balkanlardan atılması, salt bağımsızlığa değil, aynı zamanda Hıristiyanlık inancına karşı "kutsal" bir görevin de gereğiydi. Öte yandan "Doğu Sorunu" tasarımının asıl fikir babaları büyük devletler, Osmanlı Devleti aleyhindeki düşmanlığı her zaman destekleyip körüklemişlerdir. Tek bir farkla. Büyük devletler, bunu uhrevi kaygılarla değil, dünyevi ihtiraslarla yapmışlardır.

4.2. Sabahsız Gece Romanı

Konusu bakımından *Sabahsız Gece* adlı roman da, tıpkı *Aşk ve Göç* adlı romanında olduğu gibi savaşları, istilaları, açlık ve sefaleti anlatan bir dönemi ele alır. Ayastefanos Antlaşması ile Bulgaristan, Karadeniz sahillerinden başlayarak neredeyse Adriyatik Denizi'ne, Tuna nehrinden Ege Denizi'ne kadar genişleyen bir coğrafyaya hâkim olmuştur. Oysa böylesine genişlemiş bir Bulgaristan'ın arkasındaki asıl güç, Balkanlarda Panslavizm sloganıyla kültürel ve siyasal birliği sağlayıp kendine bağlı uydu bir devlet kurmak (Kara, 2016: 678) ve Balkan coğrafyası üzerinde söz sahibi olmak isteyen Rusya olmuştur. Rusya'nın çıkarlarının en çok uyduğu ülke olan Bulgaristan, Balkanlarda, Ege sahillerine kadar genişlemiş bir güç yapılmak istenmiştir. Tıpkı Rusya gibi Bulgaristan da hiçbir zaman vazgeçemediği Akdeniz'e çıkma hayalini hep canlı tutmuş, Balkan Savaşlarında bunu Batı Trakya ve Kavala'yı istila ederek kısa bir dönem için başarmıştır.

Bu istilayı kalıcı kılmak için Batı Trakya'nın demografik yapısını lehine çevirmek amacıyla şiddet yoluyla bölge insanını Hıristiyanlaştırmak ve kendi sistemini dayatmak suretiyle gerçekleştirmek istemiştir. Ne var ki bölge 1920'de İtilâf Devletlerince Yunanistan'a bırakılmış, Lozan Antlaşması'yla da resmen bu ülke lehine tescil edilmiştir. Ne var ki Bulgaristan, bundan vazgeçmek niyetinde değildir. II. Dünya Savaşı yıllarında Almanya ile anlaşarak bu bölgeyi bir süreliğine yeniden istila etmiştir. Önceki istilasında kaldığı yerden devam ederek Bulgarca eğitimi

zorunlu kılmış, bölge insanının adlarını Bulgar adlarıyla değiştirmeye başlamıştır. Bulgar işgali sona erince yine Bulgaristan'ın ve Rusya'nın yardımıyla hem bölgede hem Yunanistan genelinde komünist rejimin kurulması için uzun yıllar süren bir iç savaş yaşanmıştır. Yazar, her ne kadar aralıksız bir biçimde süren farklı savaşları romanında işlediyse de esasen eserin tarihsel arka planı, Bulgar ulusçuluk siyasetinin gereği olarak bu ülkenin güneyindeki Batı Trakya bölgesini istila edip Ege Denizi'ne çıkmak ve yöre halkını Bulgarlaştırmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu romanda, Batı Trakya'nın Bulgaristan tarafından her iki işgal dönemi sırasında Bulgar yetkililerinin, “siz Müslümanlaştırılmış Bulgarsınız” şeklindeki telkinlerle yerel halka baskı ve şiddet uyguladıkları Batı Trakya Türklerince hiç unutulmamaktadır.

Bulgarların, Balkan Savaşlarında olduğu kadar olmasa da Batı Trakya Türkleri üzerinde bu tür baskıları, II. Dünya Savaşı yıllarında da sürmüş, bu tarihî gerçekler, Batı Trakya'da yazılan çeşitli edebî metinlere yansımıştır.

“Biz Bulgarlar medenî(!) insanlarız. Sizin dininize dokunacak değiliz. Yalnız eski milliyetinize dönmeniz, yani Bulgar olmanız lâzım” (Batibey, (?): 60).

5. Vildan Serdar'ın Romanlarında Olay Örgüsü

5.1. *Sabahsız Gece*

Bilindiği üzere romanda olay; eserde adı geçen kişilerden, zaman ve mekândan soyutlanarak incelenemez. Bunlar iç içedir ve edebî bir yapıt için ayrılmaz öğelerdir. *Sabahsız Gece* romanında Balkan Savaşları ve II. Dünya Savaşı yıllarının Batı Trakya'sında gelişen savaşlar yazarın hayal dünyasında yeniden kurgulanarak anlatılmıştır. Yaşanmış tarihî olaylardan yola çıkan yazar o dönemi, elindeki malzemeyi romanda yarattığı kişiler üzerinden, romanın değer ölçütleriyle başarılı biçimde yansıtmıştır. Ancak eserin akıcılığını sağlayan, okuyucuda ilgi uyandıran romanın başkişisi Zeynep'tir.

Yazarın iki romanından ilki olan (2013) *Sabahsız Gece*'de, Balkan Savaşı'yla başlayan uzun ve karanlık bir dönemde imkânsızlıklar içerisindeki bir toplumun mücadelesi ele alınır. Vildan Serdar'ın bu eseri, o dönem Batı Trakya Türklerinin yaşamına ve toplumsal düzenine vurulan yaralayıcı darbelere ilişkin önemli bilgiler içermektedir. Yazar, Balkan Savaşlarıyla büyük sarsıntılar geçiren Batı Trakya'da 1913 Bulgar işgalinden başlayarak iç savaş yıllarına dek uzanan süreçte Türklerin tanık olduğu karanlık dönemleri gün ışığına çıkarmak istemiştir. Roman, Trablusgarp Savaşı'ndan sonra Yemen'e gitmek üzereyken Balkan Savaşı'nın başlaması ve “Edirne düşüyor” haberi ile Edirne savunmasına katılan Zeynep'in dedesinin memleketine dönmesiyle başlar. Dinî baskıların en acımasız

uygulamalarına tanık olunduğu Balkan Savaşları döneminde Osmanlı Devleti'nin yorgun ve zayıf düşmesinden yararlanan Bulgarlar, Batı Trakya'yı işgal ettikten sonra camileri kapatıp Türklerin namaz kılmalarını yasaklarlar. Zeynep'in babası Bulgar işgaline karşı toplanan kalabalıkta yer alır. Hapsedilerek işkence görür ve vefat eder. Bulgar yönetimi, Batı Trakya bölgesini kalıcı Bulgar toprağı yapmak ister ve bu kararlılığını ibretlik uygulamalarla gösterir.

Olaylar zincirinin ilki; Zeynep'in yaşamında kalıcı izler bırakan babasının ölümüdür. O doğmadan babasının ölümü, bir dizi olayların yaşanmasına sebebiyet verir. Annesi Hatça bir süre sonra yalnız başına bir bebekle yaşamanın güçlüklerini düşünerek tekrar evlenir. İçinde bulunduğu güçlükler karşısında bir çare gibi düşünülen bu evlilik ne Hatça'yı ne de kızı Zeynep'i mutlu eder. Zeynep, üvey babası tarafından adeta bir yabancı muamelesi görür, evde ve dışarıda bir köle gibi çalıştırılır. Evin en ağır işleri ona yaptırılır. Bu, Zeynep'i olduğu kadar annesini de mutsuz eder. Ne var ki anne ve kızının buna katlanmaktan başka çareleri yoktur. Zeynep büyüyene kadar bu durum hiç değişmeden devam eder. Yetim kız büyüyünce artık kendi yolunu çizmeye karar verir.

Zeynep'in yaşamı açısından, tanık olunan onca acılardan sonra yaşama yeni umutlarla başlayabileceğini düşündüğü ikinci olay; Hasan adında bir gençle tanışıp onunla evlenmesidir. Artık başında Kara Fehim gibi gaddar biri yoktur. Onu sevip sayan ve yanlarında olmaktan sonsuz mutluluk duyan Hasan gibi vefakâr bir eşi ve onun annesi ve babası vardır. Ne var ki hayatın kendisine güleç yüzünü gösterdiğini düşündüğü bir anda İtalya Yunanistan'a savaş ilan eder. Hasan orduya çağrılır. İtalya ile olan savaşta cephede savaşır. Cephede kimi arkadaşları şehit olur. İtalya'nın savaşı kaybetmesi üzerine memleketine dönmek için yola çıkan Hasan yolda Alman askerlerinin hâkim noktaları tuttuğunu görür. Memleketi Gümülcine'ye vardığında ise Bulgar askerini bulur. Gümülcine'de bütün devlet dairelerinin Bulgar yöneticilerin eline geçtiğine tanık olur. Köyüne vardığında durumun vahametini daha iyi kavrar. Her tarafa bir panik, bir korku sinmiştir. Annesi bir önceki Bulgar zulmünü hiç unutmamış, çaresizce düşünüp durmaktadır:

“Ah evladım, aaah! Bugünleri tekrar göreceğime ölseydim keşke... Ölseydim de toprak olup gitseydim, unutulsaydım!” (Serdar, 2013: 168).

Bulgar yönetimi arazide ekili bütün yiyecek maddesine el koyduğu gibi şehirdeki dükkânlara da el koymuştur. Köylerde küçük, büyükbaş hayvanlar kayıt altına alınmış, hayata dair her şey Bulgar yönetimine bırakılmıştır. İşgal altındaki bölgede açlık, sefalet diz boyudur. Çaresizliğin had safhada

olduğu bir anda köyde kendilerini gerilla olarak tanımlayan kimseler, “Halk Ordusu'nu kurduk” gibi duyulmadık olaylardan söz etmeye başlarlar. Bulgarların Batı Trakya'dan ayrılacağı haberi yayılır. Ancak bu aynı zamanda, bölgenin yeniden farklı güçler tarafından karıştırılacağıın işaretidir. Bu, Hasan gibi gençler için iyi bir alamet değildir. Yunan devlet ordusuyla Halk Ordusu arasında uzun yıllar sürecektir kanlı ve yıpratıcı bir savaş başlamıştır. Hasan üçüncü kez orduya çağırılır. Zeynep çocukları ve evdeki yaşlılarla yalnız kalır. Halk Ordusu bir baskın yapıp Hasan'ın bulunduğu grubu ele geçirerek askerleri yanlarına alırlar. Bir süre sonra Hasan'ın ölüm haberi gelir.

Romanda olaylar dizisinin üçüncüsü olan Hasan'ın ölümü, Zeynep'in kaderinin, annesinin kaderiyle aynı olmasıyla sonuçlanır. Hasan'ın kardeşi Hüseyin'le evlenmesi için yakın akrabalarının önerisi üzerine kaderine boyun eğmekten başka seçeneği olmayan üç çocuk annesi Zeynep kararını bildirir:

“Yorma kendini Latif amca! ...Biliyorum herşeyi. Ha Hüseyin ha başkası ne fark eder? Kimseye hayır gelmez artık benden. Yetimliği de benden iyi kimse bilemez. Amcalarına 'baba' desin evlatlarım, alemere değil...” (Serdar, 2016: 351).

Romanda olay üç aşamada gelişir. Zeynep'in yetim kalması, evlenip kendi aile düzenini kurduktan sonra eşinin tekrar askere gitmesiyle çeşitli güçlüklerle göğüs germesi ve artık korku dolu o uzun gecenin bitmesini beklerken eşinin ölüm haberi karşısında yıkılmasıyla olay noktalanır. Yazar, olayın kapsamını geniş tutarak Balkan Savaşlarından başlayarak Batı Trakya'yı art arda yıkan savaşların yarattığı sonuçlar üzerinde durmuştur.

5.2. Aşk ve Göç

Aşk ve Göç romanı ile *Sabahsız Gece* romanı arasında büyük benzerlikler dikkat çeker. Romanda olay örgüsünü üç aşamada incelemek mümkündür. Gümülcineli Dilşah'ın Ahmet adında bir gence âşık olup evlenmesi ve Üsküp'e yerleşmesi, Üsküp'te yalnızlık çektiği bir dönemde bölgenin giderek istikrarsızlaşmaya başlaması ve Balkan Savaşı'nın başlamasıyla ölümün adeta pusu kurduğu göç yollarına düşülmesi şeklinde özetlenebilir.

Roman, adından da anlaşıldığı gibi bir aşk hikâyesiyle başlar. Gümülçine'nin bir konak hayatında başlayan Dilşah'ın aşk serüveni, onu, bir subay olan Ahmet'in memleketi Üsküp'e götürür. Romanın ilk bölümündeki aşk olgusu, Dilşah'ın yaşamı açısından belirleyici rol oynar. Geçici bir görev nedeniyle Gümülçine'ye giden subay Ahmet'le tanıştıktan sonra ona âşık olur ve onunla yaşamını birleştirmek için her şeyi göze alarak ailesinden

gizli genç adamla birlikte Üsküp'ün yolunu tutar. Ne var ki Dilşah'ın bu aşkı, eşinin ve yeni mekânındaki yakınlarının tüm ilgisine karşın düş kırıklığına dönüşmeye başlar. Ahmet ordudaki görevi nedeniyle zaman geçirmeksizin evinden ayrılıp birliğine dönünce Dilşah Üsküp'teki evinde yalnızlık çekmeye başlar.

Romanın asıl kahramanının çevresinde gelişen olayların ikinci aşaması olarak görebileceğimiz bir dizi olaylar meydana gelir. II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi, yerine Sultan Mehmet Reşat'ın geçmesi, İttihat ve Terakki'nin iktidar olması, Ahmet'in ideolojik nedenlerle ordudan atılması ve Sultan Mehmet Reşat'ın Selanik üzerinden Üsküp'e gitmesi gibi tarihi olayların yanı sıra Dilşah'ın Üsküp'teki yaşam şartları, baba evinden kaçtıktan sonra hiç görmediği Gümülcine'deki ailesini özlemeye başlaması, romanda olay örgüsünü oluşturan önemli öğelerdir. Ancak romandaki olayların can alıcı noktaları; Makedonya'nın çeşitli köy, kasaba ve şehirlerinde yaşayan Türklere dönük başlayan yağma ve saldırılar yüzünden her geçen gün huzursuzluğun ve korkunun artmaya başlaması karşısında insanların orayı terk etmeye başlamaları; gelmekte olan büyük felaketin adeta habercisi gibidir. Bu arada Dilşah'ın dünyaya getirdiği dört çocuğundan üçü kız, biri oğlan büyüüp serpilmiş, kızlarından ikisi Zahide ile Vahide Kalkandelen'den malı ve mülküyle tanınan Hıdır Ağa'nın iki oğluyla evlenmiştir. Ne var ki Makedonya'da artık ne malın ne mülkün tadı kalmıştır. Zira o dönem dehşet saçan Zole² adında bir eşkiya, Hıdır Ağa'nın çiftliğine büyük zarar verdikten sonra önce üç bin adet, sonra da bir çömlek dolusu altınını alır. Uzun zaman geçmeden Hıdır Ağa bu kez Sırp komitacıların baskınına uğrar. Ağa iki oğluyla birlikte öldürülür. Gelinleri Zahide ile Vahide ise kaçarılır. Sırp komitacıların yanlarında götürdükleri Zahide ile Vâhide'den bir daha haber alınmaz. Her tarafa bir korku, bir huzursuzluk yayılmış, herkes Türklerin yağmalanan, yakılıp yıkılan evlerini konuşmaktadır. II. Meşrutiyetin ilanı bu olayları durdurmaya yetmez, Balkanların her tarafı savaş haberleriyle çalkalanmaktadır.

Olay örgüsünün üçüncüsü ve yapıtın asıl üzerinde odaklandığı olay; eserin adını aldığı iki sözcükten biri olan “göç” olayıdır. Savaş söylentilerinden tedirgin olmaya başlayan halk, kısa sürede savaşın gerçek yüzüyle tanışır. Dilşah'ın tek oğlu Osman ise gönüllü olarak askere gider. Balkanlarda bir anda başlayan saldırılar ve katliamlar Türkleri sonu belirsiz

² “Zole” bir Bulgar komitacıdır. İşlediği zulümlerle tanınır. Bu kişi “Zole Kaptan” adıyla ayrıntılı olarak Necati Cumalı'nın “Makedonya 1900” adlı eserinde de anılmaktadır (2011, 73).

göç yollarına düşürür. Savaşın ortasında ne yapacaklarına karar veremeyen “Kafkasyalılar hanesi”nin tek erkeği Osman dede, herkesin belli başlı eşyasını toplayıp öküz arabalarına yüklediklerini görünce, o da bir anda alelacele karar verip yolculuk telaşına düşer. Kızları Vahide ile Zahide'nin başına gelenlerden habersiz olan Dilşah, sonu belirsiz bir yolculuğa nasıl çıkılır, diye itiraz edince, kayınpederi Osman dede: “*onlar çoktan yola çıkmışlardır...*” (Serdar, 2013: 151) diyerek o çaresizliğin içinde daha çok temenniye andıran bir tahmin yürütür. Bu durum karşısında ailenin üyeleri, süratle Üsküp'e doğru ilerleyen Sırpların kurşunlarına hedef olmamak için komşuları gibi yola düşerler.

Dinsel düşmanlığın körüklendiği ve ulusçuluk bağnazlığının yükseldiği Makedonya'daki Türkler üzerinde başlayan saldırılar vahşet sahnelerine dönüşür. Makedonya'dan imparatorluğun kalbi İstanbul istikametinde arka kesilmeyen insan konvoyları, çileli, uzun ve tehlikeli bir yolculuğa çıkarlar. Ne var ki ölümden kurtulmak için yollara düşen bu insanların, yolda ölümlerini kesilip paraları alındıktan sonra tecavüz ve katliam gibi olaylar karşısında kurtulmaları da her zaman olası değildir. Dilşah yanına sadece küçük kızı Elif'i alarak kayınpederleriyle birlikte göç yollarına düşer. Gümülçine'ye vardıklarında Osman Ağa Bulgar askerlerince sorgulanmak üzere götürülür. Dilşah ise 29 yıl görmediği ailesini kızı Elif'le görmeye gider. 29 yıl sonra kader onu memleketinin yoluna düşürür. 29 yıl önce duygularına yenik düşüp ayrıldığı evde babasını bulamazken, annesini, bilincini kaybetmiş bir vaziyette uzaklardan gelen bu yorgun misafirlere ne bakacak, ne konuşacak bir halde olduğunu görür. Dilşah'ın baba evinde kalacak pek vakti yoktur. Çıktığı uzun ve tehlikeli yolculuğunun sonunda akıbetinden habersiz olduğu kızları, oğlu ve eşine kavuşmak ümidiyle beraber yola çıktığı konvoyu kaçırmamak zorundadır. Ne var ki dönüşte konvoyunu bulamaz ve kayınpederi Osman Ağa'nın akıbetinden habersiz başka bir kabileye katılır. Katıldıkları kabilenin, Bulgar çeteleri tarafından yolu kesilir ve kabiledekiler katledilir. Dilşah kızı Elif'le saklanmayı başarır. Ailesinden kala kala yalnız küçük kızı Elif'le aç ve sefil bir biçimde Murat ağa kfilesine katılıp yolculuklarına devam ederler. Nihayet İstanbul'a varırlar. Perişan bir biçimde, günlerce yağmur altında yollarda hayat memmat mücadelesi veren bu insanların huzur bulacaklarını umdukları İstanbul yolculuğu büyük düş kırıklığı ile sonuçlanır.

İmparatorluğun dört bir tarafından akın eden milyonlarca göçmenin yükünü kaldıramaz duruma gelen İstanbul halkı, şehrin her tarafını doldurmuş olan bu “muhacir” kalabalıklardan artık rahatsız olmaya

başlamıştır. Dilşah İstanbul'da kayınpederini ararken kızı Elif'i kaybeder. Kaderin bir lütfü olarak eşi Ahmet'le karşılaşır. Bir yıl sonra Elif bir Ermeni kadının evinde bulunur. Eşi Ahmet ise tanıdığı Fevzi Çakmak sayesinde tekrar orduya katılır.

6. Romanlarda Zaman ve Mekân

Edebî metinde “zaman” kavramı üzerinde çeşitli analizler yapan edebiyat araştırmacıları, klasik tarifi aksine zaman olgusunun, eserin dayandığı olay zamanı, olayı esere aktarma zamanı, eseri okuma zamanı gibi statik olmayan değişik zaman süreçlerinden oluşan ve değişik işlevlere sahip “zaman”lardan söz etmektedirler. Edebî metne konu olan olay, oluş zamanından başka, yazar ya da okuyucuda uyandıracığı farklı çağırışimler ve duygularla, farklı tasarımlar ve algılarla, herhangi bir zaman diliminde de tekrarlanarak yaşanılabilir. Okunan her roman, artık okuyucudan bağımsız değildir. Romandaki olay da zaman da mekân da yazarda olduğu gibi okuyucuda da varlık kazanan kavramlardır. Bu açıdan “zaman” olgusu, edebî metindeki işlevi açısından dikkate alındığında, olayın meydana geldiği zaman, olayın anlatıldığı zaman, olayın yazıldığı zaman ve yapıtın okunduğu zaman (Narlı, 2002: 92) şeklinde değişik süreçler içerisinde işlevsellik kazanabildiğini görmekteyiz.

Vildan Serdar'ın romanlarındaki olayı esas alarak tarihî zamana (takvim zamanı) bakıldığında, *Sabahsız Gece* romanının 1911 Trablusgarp Savaşı'ndan hemen sonra Balkan Savaşı ile başladığı, romanda I. Dünya Savaşı'na yer verilmezken 1940 II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Balkan Savaşlarında olduğu gibi uzun süren Bulgar işgali ve ardından 1950'ye kadar bölge halkının korku içinde yaşadığı Yunan iç savaş yıllarını kapsadığı görülmektedir.

Zeynep'in kişiliğinde Gümülcine'nin Kovanlık köyü gibi on binlerce Türkün yaşadığı köyler ve kasaba, sabahsız bir geceye gömülür. Bu bakımdan zaman gecedir, üstelik sabahı olmayan bir gece. İşgallerin, saldırıların, ölümlerin, açlık ve sefaletin hüküm sürdüğü bu diyarda güçlülere karşı takatin tükendiği o zor yıllar, başarılı bir metafor kullanılarak “sabahsız gece”ye benzetilir. Ne var ki her gecenin bir sabahı vardır. Oysa romanda, Gümülcine'nin şehir ve köy halkının içinde bulunduğu gecenin hiç sabahı olmuyor. Roman, başladığı gibi sabah olmadan biter.

Mekân olarak genellikle Batı Trakya'nın köyleri, Gümülcine şehri ve Hasan'ın askerlik görevi nedeniyle gittiği kuzey Yunanistan'ın kimi şehirlerinin adları geçmektedir. Romanda ayrıca Atina'daki açlıktan ölen

insanlardan söz edilirken Hasan'ın "Halk Ordusu"na "Devlet Ordusu"na karşı savaştırıldığı bir anda yaralanması ve tedavisi için götürüldüğü Sofya'nın da adı geçmektedir. Tabii, söz konusu romanda olduğu gibi bir tarım toplumunun doğal mekânı açısından çeşitli aksiyonların geliştiği dağ, tarla, ova, orman gibi isimsiz mekânlar da vardır. Bunlar aynı zamanda silahlı çatışmaların da dekor görevini gören mekânlardır. Bu mekânlar romanda herhangi bir isimle anılmasa da roman kahramanlarının aksiyonlarına ve dolayısıyla farklı nedenlerle olayın kendisine bir şekilde etki ettiği görülmektedir. Zira mekânın çevresel, psikolojik ve ekonomik koşulları, kişiler üzerinde yönlendirici ve olaylara şekil verici olabilmektedir (Narlı, 2002: 99).

Metinde, mekân olarak geçen Gümölcine ve civardaki köyler, romanda salt birer yer tespitinden ibaret değildir. Mekân, olaya bağlı olarak kendine özgü özellikleriyle önem kazanır. Bu mekânlar, roman kahramanlarının yaşamlarındaki olumlu ve olumsuz eylemleri ve süreçleriyle ilişkilendirilmiş mekânlardır. Bu mekânlar, insanların kavgalarının ve çeşitli maceralarının mekânları olmuş; tarihsel nedenlerle romandaki olaylar dizisi gibi roman kişileriyle de özdeşim içinde edebî yapıtta birer resim olarak varlık kazanmıştır. Zira metinde her anlatı, her betimleme okuyucuda mekâna ilişkin soyut birtakım resimlerin ve imgelerin oluşmasına yol açabilmektedir.

Aşk ve Göç romanı ise, tarihî dönem olarak *Sabahsız Gece*'nin biraz öncesine gider. Roman 19. yüzyılın son çeyreğinde başlayıp I. Dünya Savaşı'nın başlama yıllarında biter. Roman, genel olarak Balkanların, özellikle siyasi açıdan istikrarsızlaşmaya başladığı bir dönemde komitacıların saldırılarını ve ardından Balkan Savaşlarının ağır sonuçlarını ele alarak sosyolojik boyutuyla öne çıkar. Diğer bir deyişle romanın asıl kişisi Dilşah'ın konakta tanıştığı Ahmet'le başlayan aşk macerası bağlamında Üsküp'e gidip yerleşmesi ve saldırı olaylarının başlamasıyla İstanbul'a gidişine kadar 30 yıllık zaman, romandaki zaman olgusunu belirleyen süreçtir. Romanda '93 Harbi'ne dolaylı olarak atıf yapılsa da bunun romanda geçen aksiyonların zamanla ilişkisi açısından dikkate değer bir tarafı bulunmamaktadır. Romanın kahramanlarından Osman Ağa'nın 1877 Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle Silistre'den Üsküp'e gelişine ilişkin kısa bilgiden öteye gitmemektedir.

Aşk ve Göç romanı, tarihsel zamanı esas alarak kurgulanmıştır. Her olay, kendi bağlamında zamanını belirler. Zaman, olayla kavramsallaşır. Aksi takdirde zamanda kesintisizlik söz konusudur. Bu açıdan, 1912 Balkan Savaşı, tarihsel bir dönüşümün yaşandığı kendi miladı ve zamanıyla anılır.

Savaş, barındırdığı nitelikleri, boyutları ve doğasıyla özdeşleşen tarihî bir zamana vurgu yapar. Zaman, olayla birlikte insan bilincine yerleşir ve “o zaman” biçiminde kavramsallaşır. İki kızından, oğlundan ve eşinden haber alamayan romanın asıl kişisi Dilşah, acının en dehşetlisini yaşadığı zamana tanık olur. İstanbul’a gelişi ise onun kavuşabileceğini umduğu aile bireyleri için, artık başka bir zaman söz konusudur.

Aşk ve Göç romanında geçen önemli mekânlar arasında Silistre, Gümülcine, Üsküp, Kalkandelen ve en son olarak İstanbul vardır. Gümülcine şehri, Dilşah için konak yaşantısı ve daha sonra Ahmet’e olan aşkıyla bütünleşen bir mekân olarak karşımıza çıkar. Üsküp, mutlulukla başlayan bir yaşam, ancak daha sonra yapılan ölümlü saldırılar yüzünden korkularla simgeleşen bir mekâna dönüşür. Katliamlar nedeniyle göçle başlayan uzun, uzun olduğu kadar da tehlikeli yolculuk; hayata sıfırdan başlamak ümidiyle daha güvenli bir mekân, yepyeni bir dünya olarak tasavvur edilen, yüz binlerce aç “muhâcir”in yığıldığı İstanbul şehrinin kalabalık cami avlularında ve sokaklarında son bulur.

7. Kişi Kadrosu

Hem *Sabahsız Gece*’de hem *Aşk ve Göç* romanında kişi kadrosu oldukça zengindir. Her iki romanda asıl kişiler kadınlardır. *Sabahsız Gece*’nin Zeynep, *Aşk ve Göç*’ün asıl kişisi ise Dilşah’tır. İkisi de ortak özelliklere sahiptir. İkisi de evden kaçarak evlendikten sonra karşılaştıkları güçlüklerin üstesinden gelmek için canlarını dişlerine takarak var güçleriyle hayata tutunmaya çalışırlar. İkisi de savaşın yarattığı mağduriyetleri iliklerine kadar hissederler. İkisi de savaşın getirdiği ağır koşullara direnerek mücadele eder. Romanların iki odak figürünü ayıran özelliklere bakılırsa Dilşah, şehirde konak hayatında bolluk içerisinde büyür; Zeynep ise babasını hiç tanımamış, yoksul bir köy kızı olarak üvey babasının acımasız muamelesi altında büyüyünce evlenerek kendi evini kurar.

Romanların asıl kişilerden başka olayların akışına etki eden güçlü tipler de çizilmiştir. *Aşk ve Göç*’te Ahmet, yurduna, görevine ve geleneklerine bağlı bilinçli bir subay ve idealist bir kişi olarak tanıtılır. *Sabahsız Gece*’de ise Hasan, temiz kalpli, memleketini seven ve özveride bulunmaktan çekinmeyen, güçlü ve inançlı bir taşra gencidir. Her ikisi de çevresinde güvenilip sevilen tipler olarak çizilmiştir. Dilşah’ın, savaş yüzünden çok görmüş, Silistre’den Üsküp’e yerleşen kayın pederi Osman Ağa, oğlu Ahmet gibi yurtseverliğiyle tanıtılırken, Zeynep’in annesi Hatça, ikinci kez evlendiği eşinin gaddarlığına karşı kızının en zor zamanlarında yanında durmuştur. Zeynep’in üvey babası, Kara Fehim gaddar, acımasız ve zalim

tiplmesiyle tanıtılır. Her iki romanda Müslüman karakterler, dinî inançlarına sıkı sıkıya bağlı, her güçlük karşısında Allah'a sığınan ve O'ndan yardım dileyen iyi karakterler olarak tanıtılır. Yazar, her iki romanda kahramanların adları konusunda seçici davranır. Ahmet ile Mehmet, Hasan ile Hüseyin, Yakup ile Yusuf, Zahide ile Vahide, Dilşah, Neslişah, Gülşah gibi takım isimlerin kullanıldığını görmekteyiz.

8. Dil ve Üslup

Her edebî anlatı mutlaka anlatıcıya ihtiyaç duyar. Kurgusal metinlerde *ben*, *sen/siz* ve *o* olmak üzere üç tip anlatıcı ve onlara bağlı bakış açıları vardır (Demiryürek, 2013: 121). Ne var ki Türk romanında genel olarak iki tür anlatıcıya rastlarız. Vildan Serdar, romanlarını üçüncü kişi hâkim bakış açısıyla kaleme almıştır. Anlatımı sade ve etkilidir. Romanlarında gelişen olaylara adeta bir tepenin zirvesinden bakarcasına hâkimdir. O nedenle bu tür anlatıya “Tanrısal bakış açısı” da denir. Yazarın dili düzgün, meramını rahat ifade edebilmektedir. Betimlemeler gayet doğal ve gerçekçidir. Yapıtlarında genel olarak sanat yapma gibi bir kaygısı yoktur. Yerel dile ilişkin arada sırada yerli sözcükler kullanır, ancak yapıtlarını yerel ağza dayalı olarak yazmamıştır.

Her iki romanda folklorik öğeye geniş yer veren yazar, Rumeli türkülerinden kesitler vererek türkünün dayandığı hikâyeyi de anlatır. Bir Rumeli türküsü olan “Debreli Hasan” türküsünün dayandığı hikâyeyi şöyle anlatır:

“Hasan öyle bir yiğittir ki, ne eşkiyadır, ne hırsız. O halkın gönlünde taht kurmuş bir kahramandır... Zenginlerden haraç alır. Köylüyü karın tokluğuna çalıştıran beylerden hesap sorar. Yol keser, soygun yapar, ama garibe dokunmaz. Onun cengi kara para yiyenlerdir... Topladığı paralarla Drama Köprüsü'nü yaptırır...” (Serdar, 2016: 29-30).

Vildan Serdar'ın romanlarında, az da olsa, kimi durumlarda dilin doğal mecrasından uzaklaştığı izlenimi oluşur. *Aşk ve Göç* romanının asıl kişisi Dilşah ile ikinci derecedeki kahramanlardan eşi Ahmet'le geçen kimi diyaloglarda saray çevrelerini andıran bir hitabet şekli dikkat çeker:

“*Ceylanım, gülüm, gülşenim, misk kokulu zambağım*” (Serdar, 2016: 69) gibi televizyon dizilerinde tanık olduğumuz iltifatlı sıfatlara yer verilmiştir. Bu hitabet şekli romanın genel anlatım biçimiyle pek uyumlu olmadığı izlenimini verir. Öyle anlaşılıyor ki yazar, Ahmet'in eşi Dilşah'a olan aşkını öne çıkarmak amacıyla, sınırlı da olsa böyle sanatlı ifadelerle yer vermiştir. Keza farklı dillere ait ifadeler kullanan yazar, savaş ortamında kurulan çeşitli diyaloglar çerçevesinde Yunanca ve Arnavutça diyaloglara da yer vermiştir

(Serdar, 2013: 120, 141). Yazar, kendine özgü bir üslupla yapıtını tamamlamış, kapalı ya da anlaşılması güç ifadelerle yer vermemiştir.

Sonuç

Vildan Serdar'ın *Sabahsız Gece* ile *Aşk ve Göç* adlı romanları, bir dönemin tarihine olduğu kadar o dönemin değişen sosyolojisine de geniş bir bakış açısı sunar. Gündelik yaşam olağan akışı içinde sürüp giderken bir anda, Balkanlar denilen, o fukur fukur kaynaklı coğrafyanın kimi yerlerinde tedirginliğe ve korkuya neden olan saldırı haberleri gelmeye başlamıştır. 1877 Osmanlı-Rus savaşında sivil halka dönük şiddete dayalı saldırılar çirkin yüzünü göstermeye devam etmiş, Balkanlardan Anadolu'ya büyük göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu savaştan sonra Balkanların patlamaya hazır bir barut fıçısına dönüştüğü 20. yüzyılın başlarında Türklere karşı yapılagelen saldırılar her geçen gün artmaya başlamıştır. Nihayet büyük devletlerin desteğiyle başlayan Balkan Savaşı, kelimenin tam anlamıyla bir insan felaketine dönüşür.

Yazar, Türk tarihinin önemli bir dönüm noktası olan Balkan Savaşı'nda hazırlıksız yakalanan cephe arkasındaki Müslüman nüfusun telaş içindeki kaçışlarını anlatır. 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen tarihî olayları ele alan yazar, Balkanlardaki Türklerin fecaatini her yönüyle ele alır. İncelemeye çalıştığımız yazarın bu iki romanı, her ne kadar Balkanların farklı bölgelerini anlatıyorsa da kronolojik açıdan ve olayların gelişme aşamaları açısından birbirini tamamlayan romanlardır. Yazar, en çok tarihî olayların insani boyutu üzerinde durur. Cepheden ziyade, cephe arkasındaki insanlarla ilgilenir. Yazar, göç yollarına düşen binlerce, on binlerce, yüz binlerce insanın bir anda cehenneme dönüşen dünyalarını anlatmak istemektedir. Balkanlardaki Müslüman nüfus kalabalık kabileler halinde, gün geçtikçe üzerlerine yaklaşmakta olan ateşten kurtulmak için uzun ve çileli yolculuğa çıkarlar. Osmanlı Devleti ve Balkanlarda yaşayan Türkler açısından artık tarihin bir dönemi kapanmış, değişen güçler dengesi altında bu coğrafyanın sosyolojisi de yeniden şekillenmiştir. Osmanlı Devleti, geri dönülmez biçimde mağlup olmuştur. Bu mağlubiyetin enkazından acı feryatların yükselmeye başladığı bir sürece girilmiş, binlerce, on binlerce insan yollarda perişan olup yaşamını yitirmiştir. Vildan Serdar, *Aşk ve Göç* adlı romanında "Balkan Savaşı" dediğimiz o büyük bozgunun enkazından acı feryatların yükselmeye başladığı bir dönemde yaşanan içler acısı bir göçün manzarasını çizmiştir.

Yazar, *Sabahsız Gece*'de ise Balkan Savaşlarından başlayarak art arda savaş ve işgal şoklarıyla sarsılan Batı Trakya Türklerinin bitmek bilmeyen

çilesini anlatır. 1913'te işgali altına geçen bu bölgeden bir türlü vazgeçmek istemeyen Bulgaristan, bu ilhakı kalıcı hâle getirmek amacıyla halkı, din değiştirmeye zorlamış, akla gelebilecek her türlü şiddete ve yönteme başvurmuştur. “Bulgar işgali bitti” denildiği bir anda Batı Trakya Türkleri dâhil Yunan halkı başka bir girdabın içine sürüklenir. Yunanistan'ın iç savaş yılları büyük acılarla anılan yıllardır. *Sabahsız Gece*, bölgede tanık olunan savaşlar zincirinin toplumdaki tarihin kolektif bilincini temsil eder. Acımın bir türlü bitmediği o zor yıllar adeta sabahsız geceye benzetilmiştir.

KAYNAKÇA

- ABDURRAHMAN, Sebahattin (2019), *Lozan'dan Günümüze Batı Trakya Azınlık Okulları*, Tarih Vakfı, İstanbul.
- AKÇURA, Yusuf (1336/1920), *Şark Meselesine Dair ve “Eski Şûrây-ı Ümmet”te Çıkan Makalelerimden*, Haz.: E. Kılıç, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- AKTAŞ, Şerif (1991), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Birlik Yayınları, Ankara.
- AKTAŞ, Şerif (2007), *Edebi Metinleri Çözümleme Metodolojisi ve Yapı Tema İlişkisi Üzerine*, İcanas, Ankara.
- ALİ, Rahmi (2015), *Batı Trakya'da Türk Edebiyatı'na Gönül Verenler*, Bengü Yayınları, Ankara.
- BATİBEY, Kemal Şevket (1976), *Ve Bulgarlar Geldi - Batı Trakya'da Teneke ile Alarm*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- CASTELLAN, Georges (1993), *Balkanların Tarihi*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- CUMALI, Necati (2011), *Makedonya 1900*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.
- ÇIKLA, Selçuk (2002), “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”, *Hece Dergisi*, 65-66-67, 111-129.
- DEMİRYÜREK, M. (2013), “Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2, 119-139.
- DUYMAZ, Recep (2011), *Milli Edebiyat Dönemi (1911-1923)*, İstanbul.
- KARA, Gülnar ve Toprak, Serap (2016), “19. Yüzyıl Sonunda Balkan Siyaseti Gölgesinde Rusya'nın Yalnızlaşması”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5.4, (Nisan Özel), 677-689.
- MARRIOTT, John Arthur Ransome (1940), *The Eastern Question*, 4. Baskı, Clarendon Press, Oxford.
- MORAN, Berna (2014), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yakup KURT

- NARLI, Mehmet (2002), “Romanda Zaman ve Mekân Kavramları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5.7, 91-106.
- ÖZCAN, Tarık (2006), “Tarihi Roman Vadisinde Aytmatov’un Beyaz Gemi Adlı Romanının Çözümlemesi”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, II Oturum*, 10-12 Nisan.
- SERDAR, Vidan (2013), *Sabahsız Gece*, Nesil Yayınları, İstanbul.
- SERDAR, Vildan (2016), *Aşk ve Göç*, H. Yayınları, İstanbul.
- TAŞTAN, Yahya Kemal (2012), “Kanonik Topraklardan Ulusal Vatana: Balkan Savaşları ve Türk Ulusçuluğunun Doğuşu”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 12.2, 1-99.
- YAVUZ, Fikretin (2013), “New York Times Gazetesi’nin Gözüyle Balkan Savaşları”, *Tarih Okulu Dergisi*, 16, 147-186.